

الایام (ابن مسکویه، الحکمة، ص ۳۸).

جان کلام این است که میدانی (مجمع، ج ۲، ص ۳۲۷) این مثل را «من جرب المجرب حلت به الندامة: هرکس آزموده را بیازماید، پشیمان می‌شود»، و از امثال مولد (غیر عربی) دانسته است یعنی امثالی که در فرهنگ عربی نبوده و از دیگر فرهنگ‌ها وارد شده است.

از دیگر قراین ایرانی بودن این مضمون این است که مؤلف خردنامه آن را از لوحی زرین در میان حکمت‌های موجود در گنجینه شاپور نقل کرده است. در کتاب خردنامه آمده است:

اندر کتاب‌ها و اخبارها یافتیم نبشته، که حصنی است حصین اندر پارس، نام او اصطخر و اندر آن جایگاه گنجی یافتند از گنج‌ه‌ا شاپور ملک و در جمله آن گنج‌ها لوحی بود زرین و بر آن لوح این نکته‌ها نبشته بود به لغت و عبارت آن مردمان. دانایان پارس آن را ترجمه کردند و آن سخن‌ها چنین بود که یاد کرده شود...

در این بخش پند نوزدهم چنین است:

چرا پشیمانی خورد از کاری کسی که یک بار از آن کار پشیمانی خورده باشد و تجربت افتاده (خردنامه، ص ۶۱).

عنصر المعالی (قابوسنامه، ص ۵۱) پند زیر را از انوشروان نقل کرده است:

چرا مردمان از کاری پشیمانی خورند که از آن کار دیگری پشیمانی خورده باشد.

حمدالله مستوفی (تاریخ، ص ۱۱۹) این سخن را از حکمت‌های مکتوب بر تاج انوشروان دانسته است: آزموده را میازمایید.

در خردنامه (ص ۵۵) این سخن به بزرگمهر نسبت داده شده است: نوشروان گفت: سزاوارتر کیست به ملامت؟ [بزرگمهر] گفت: آنک آزموده را آزمایش.

برای اطلاع از مضامین فارسی و عربی (ر.ک: دهخدا ۱۳۵۲: ۳۱/۱، ۱۹۴۱/۴)

کتابنامه

- ابن مسکویه، ابوعلی احمد بن محمد، الحکمة الخالدة، تحقیق عبدالرحمان بدوی، بیروت: دار الأندلس.

سرچشمه ایرانی یک مصراع عربی در اشعار حافظ

«آزموده را آزمودن خطاست»

وحید سبزیان پور

دانشگاه رازی

هرچند کازمودم آخر نبود سودم
من جرب المجرب حلت به الندامة

(حافظ، دیوان، ص ۵۷۸)

حافظ در مصراع دوم می‌گوید: هرکس آزموده را بیازماید دچار ندامت می‌شود. ظاهر قضیه این است که شاعر مضمونی عربی را با هویت مشخص عربی آن، به زبان فارسی و فرهنگ ایرانی منتقل کرده است. اما «صورتی در زیر دارد آنچه در بالاستی». این مضمون در ایران باستان بسیار رایج و شناخته شده بوده و از طریق ترجمه کتب پهلوی به ادب عربی منتقل شده، لباس عربی پوشیده و با هویتی عربی به زادگاه خود بازگشته است؛ دلیل ما برای این ادعا عبارت است از پندی منسوب به بهمن بن اسفندیار که آن را ثعالبی در دو اثر خود و زمخشری در کتاب ربیع الابرار نقل کرده‌اند: بهمن بن اسفندیار: «تجرب المجرب تضييع الروزمار» (ثعالبی، اعجاز، ص ۵۴؛ همو، الشکوی، ص ۲۱۳؛ زمخشری، ربیع، ج ۳، ص ۴۵۴): آزمایش آزموده، تباهی است.

از نکات قابل تأمل در این عبارت عربی واژه «الروزمار» است که در فرهنگ‌های عربی دیده نمی‌شود، به گمان قوی این کلمه همان واژه «روزگار» است که معرب شده و از فرهنگ و زبان فارسی به فرهنگ عربی نفوذ کرده است. دلیل ما روایت ابن مسکویه است که این عبارت را از بهمن پسر اردشیر نقل کرده و به جای «الروزمار» از واژه «الایام» استفاده کرده است. بهمن اردشیر: تجرب المجرب تضييع

- ثعالبی، ابومنصور، الشکوی والعتاب وما وقع للخلان والأصحاب، المحقق: إلهام عبدالوهاب المفتی، جامعة الكويت، ۱۴۲۱ق.
- ثعالبی، ابومنصور، الإعجاز والإيجاز، مكتبة القرآن، حافظ، دیوان، به كوشش خليل خطیب رهبر، تهران: علیشاه، ۱۳۶۸ش.
- خردنامه، به كوشش منصور ثروت، تهران: امیرکبیر، ۱۳۷۸ش.
- دهخدا، علی اکبر، ۱۳۵۲، امثال و حکم، تهران: امیرکبیر.
- زمخشری، جارالله، ربیع الأبرار و نصوص الأخیار، مؤسسة الأعلمی، بیروت، ۱۴۱۲ق.
- مستوفی، حمدالله، تاریخ گزیده، به اهتمام عبدالحسین نوایی، تهران: اساطیر، ۱۳۸۷ش.
- عنصر المعالی، کیکاووس بن اسکندر، قابوسنامه، به اهتمام غلامحسین یوسفی، تهران: علمی فرهنگی، ۱۳۶۶ش.
- میدانی، ابوالفضل، مجمع الأمثال، تحقیق و شرح محمد محیی‌الدین عبدالحمید، بیروت: دار المعرفة.

مثنوی معنوی

تألیف: مولانا جلال‌الدین محمد بلخی
ترجمه گزیده مقدمه به انگلیسی: محمود امیدسالار
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
قطع: وزیری

تصحیح مجدد و ترجمه: حسن لاهوتی
مشخصات ظاهری: ۷ ج. (در ۴ مجلد)
بهای دوره: ۱۲۰۰۰۰۰ ریال

مثنوی معنوی شاهکار عارف و شاعر شهیر ایران مولانا جلال‌الدین محمد بلخی، سال‌ها پیش به تصحیح عالمانه و محققانه دانشمند بزرگ انگلیسی، رینولد ا. نیکلسون، انتشار یافت که هنوز هم موفق‌ترین و منقح‌ترین تصحیح مثنوی در دنیاست. نیکلسون بعدها در پاره‌ای از تصحیحات خود تجدیدنظر کرد و نسخه‌بدل‌ها و قرائت‌های مختلف نسخه خطی مثنوی قرن هفتم از جمله نسخه قونیه را نیز انتشار داد که همگی آن‌ها در چاپ حاضر اعمال شده است، به نحوی که می‌توان این چاپ را آخرین تصحیح نیکلسون از مثنوی خواند، و آن را صحیح‌ترین متن مثنوی دانست که بر اساس کهن‌ترین نسخه خطی به شیوه علمی انتقادی تصحیح شده و در دسترس پژوهندگان قرار گرفته است.

زنده‌یاد حسن لاهوتی، در تلاشی چندین ساله، ضمن ارایه چاپی بی‌غلط از مثنوی تصحیح نیکلسون، مواردی افزون بر دیگر چاپ‌ها فراهم آورده است. اعمال اصلاحات نیکلسون در متن مثنوی که پس از چاپ اصلی انجام شده بود، برگردان فارسی مقدمه‌های سه گانه و پاورقی‌های نیکلسون بر مثنوی، افزودن نکات مهم مندرج در شرح مثنوی نیکلسون به پاورقی‌های کتاب، و درج قرائات مختلفی که نیکلسون در شرح خود به آن‌ها اشاره کرده از آن جمله است.

یادآور می‌شود چاپ و انتشار این اثر با حمایت مالی جناب آقای مهدی صداقتی امکان پذیر شده است.

